

UO‘K: 551.763.12

 10.70769/3030-3214.SRT.3.3.2025.3

QASHQADARYO BOTIQLIGIDAGI QUIYI BO‘R YOTQIZIQLARINING LITOLOGIK-FATSIAL ZONALLIGI

Jurayev Fazliddin Ochilxonovich

Dotsent, Qarshi davlat texnika universiteti, Qarshi, O‘zbekiston

E-mail: fazliddin_ng@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-7037-5946

Annotatsiya. O‘rganilayotgan hududda quyi bo‘r davri yotqiziqlari juda keng tarqalgan bo‘lib, ularning cho‘kindilari o‘ziga xos litologik-fatsial va paleontologik xususiyatlari tufayli butun mezozoy cho‘kindi kompleksi kesimida aniq va yorqin ajralib turadi. Quyi bo‘r jinslarining moddiy tarkibi va turli litologik qatlamlari fatsial-paleogeografik to‘planish sharoitlarini har tomonlama o‘rganish va jinslarning fatsial turlari o‘rtasidagi yaqin genetik bog‘liqlikni, shuningdek, turli foydali qazilmalarning joylashish tarzini geologik-paleogeografik qonuniyatlar orqali aniqlash geologiya-qidiruv ishlarini olib borishda muhim qidiruv mezonlari hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Toshqo‘rg‘on, Yakkasaroy, Langar, G‘ilon, Kulqamish, Maydanak, Shoxshor va Dukonxona, cho‘kindi, terrigen, xemogen, pog‘onali-terrassa, paleozoy, archasimon, alb va senoman, okuzbuloq, almurod, qarabil.

ЛИТОФАЦИАЛЬНАЯ ЗОНАЛЬНОСТЬ НИЖНЕМЕЛОВЫХ ОТЛОЖЕНИЙ КАШКАДАРЬИНСКОЙ ПРОГИБА

Джураев Фазлиддин Очилхонович

Доцент, Каршинский государственный технический университет, Карши, Узбекистан

Аннотация. Нижнемеловые отложения имеют весьма широкое распространение на изучаемой территории, а их осадки в силу своих специфических литолого-фациальных и палеонтологических особенностей отчетливо и ярко выделяются в разрезе всего мезозойского осадочного комплекса. Комплексное изучение вещественного состава нижнемеловых пород, фациально-палеогеографических условий накопления различных литологических слоев и установление тесной генетической связи между фациальными типами пород, а также закономерностей распределения различных полезных ископаемых по геолого-палеогеографическим закономерностям являются важными поисковыми критериями при проведении геологоразведочных работ.

Ключевые слова: Ташкурган, Яккасарай, Лангар, Гилан, Кулькамйи, Майданак, Шохшор и Дуконхона, осадочные, терригенные, гомогенные, ступенчато-terrassa, палеозойские, архаичные, альбские и сеноманские, окузбулак, альмурод, карабиль.

LITHOLOGICAL-FACIES ZONALITY OF LOWER CRETACEOUS DEPOSITS OF THE KASHKADARYA TROUGH

Juraev Fazliddin Ochilkhanovich

Docent, Karshi State Technical University, Karshi, Uzbekistan

Abstract. Lower Cretaceous deposits are very widespread in the study area, and their sediments, due to their specific lithological-facial and paleontological features, are clearly and vividly distinguished in the section of the entire Mesozoic sedimentary complex. A comprehensive study of the material composition of Lower Cretaceous rocks, facies-paleogeographic conditions of accumulation of various lithological layers and the establishment of a close genetic relationship between facies types of rocks, as well as patterns of distribution of various minerals according to geological-paleogeographic patterns are important search criteria in geological exploration.

Keywords: Tashkurgan, Yakkasaray, Langar, Gilan, Kulkamysh, Maidanak, Shokhshor and Dukonkhona, sedimentary, terrigenous, hemogenic, stepped-terrace, paleozoic, archaic, alb and cenomanian, okuzbulak, almurod, karabil.

Kirish. Qashqadaryo egilmasi va unga tutash hududlar ilk bo‘r davri yotqiziqlari shakllanish davrida, ya‘ni kuchsiz sho‘rlangan laguna sharoitida qizg‘ich tusli gilli-karbonat-gipsli cho‘kindilarning to‘planish davrida tekis relefdan iborat bo‘lgan. Titon asri oxiri va valanj asri boshlarida (quyi karabil davri) usish bilan bog‘liq mintaqaviy tektonik harakatlarning yanada uzoqroq namoyon bo‘lishi hamda keskin kontinental iqlim sharoiti joylarda uta sho‘r laguna gidrokimyoviy cho‘kindilarning terrigen-xemogen tarkibli sho‘rroq va chuchuk suvli lagunalar bilan almashinishiga olib keldi.

Muhokama. Qorabil davrining ikkinchi yarmidayoq (valanji asri) laguna-dengiz suvlarining janubi-g‘arbgacha to‘liq va uzil-kesil regressiyasi natijasida nafaqat Qashqadaryo egilmasi, balki ilgari tuzli laguna suvlari bilan band bo‘lgan Janubi-G‘arbiy Hisor tizmalarining (JG‘HT) butun hududi suvdan to‘liq ochilib qolgan. O‘sha paytda bu hudud janubiy va janubi-g‘arbiy tomonga biroz qiya bo‘lgan qirg‘oqbo‘yi tekisligiga aylangan bo‘lib, bu yerda bir-biriga parallel bo‘lgan quruqlik daryolarining keng tarmog‘i va hamda ayrim kichik chuchuk suvli ko‘llari bo‘lgan o‘zanlararo qayir tekisliklari paydo bo‘lgan [1, 5].

Tadqiqot olib borilayotgan hududning quyi bo‘r davri yotqiziqlari litologik-fatsial va paleogeografik xususiyatlarini tavsiflashdan oldin, ilgari bu masalalar bilan N.P.Luppov, S.N.Simakov, V.I.Popov, S.D.Makarova, A.A.Filippov, A.G.Babaev, Ye.A.Kochnev, V.I.Troyskiy, M.E.Egamberdiev, T.X.Shoymurotov, N.Sh.Xayitov va boshqalarning ishlarida turli darajada va ma‘lum bir maqsadlarda ko‘rib chiqilganligini ta‘kidlash o‘rinli deb hisoblaymiz.

Shuningdek, Markaziy Hisor geologiya-qidiruv ekspeditsiyasi (GQE) va “O‘zgeoburneftgaz” AJ korxonalarining qattiq foydali qazilmalar va neft-gaz bo‘yicha izlov-qidiruv ishlari jarayonida tadqiqot hududining bir qator tuzilmalarida nisbatan yangi va boy geologik-geofizik materiallar olindi.

Geologlar va litologlar tomonidan keng qo‘llaniladigan litologik-fatsial tahlil usullarini hisobga olgan holda, xususan V.I.Popov tasnifi bo‘yicha fatsial tahlilning dinamik tamoyilini qo‘llash Qashqadaryo egilmasining quyi bo‘r jinslari kesimida yer usti ko‘tarilmalari, yer usti va suv osti tekisliklari va ularning kamarlari fatsiyalari komplekslarini ajratish imkonini berdi [2].

Quruqlikdagi ko‘tarilma fatsiyalari majmuasi paleoisorga tutashgan landshaft zonalarida rivojlangan bo‘lib, mezozoygacha bo‘lgan jinslardan tashkil topgan va asosan kechki yura yotqiziqlari bilan cheklangan.

Kechki yura davridagi eng katta transgressiyadan va hududning umumiy tekislanishidan so‘ng, cho‘kindi to‘planish zonalarining ko‘tarilgan qismlarini yuvib ketishiga va mavjud botiqliklarni yangi, ammo boshqacha genezisli qizil rangli loyli cho‘kindilar bilan to‘ldirishga olib kelgan ba‘zi tektonik jonlanish davri keldi. Janub va janubi-g‘arbgacha biroz egilgan tekislik reliefi yirik daryo vodiylarini (masalan, Paleoqashqadaryo) yuvib qazish uchun qulay bo‘lib, yon irmoqlarning katta tarmog‘i mavjud edi, ularning suv yig‘ish bazisi hududning shimoliy chegarasida rivojlangan paleoko‘tarilmalar edi.

Ilgari Qashqadaryo egilmasining shimoliy yarmi hududida bo‘r eroziyasi tekisliklari aniqlanmagan, ammo ularga yuqori yura karbonat

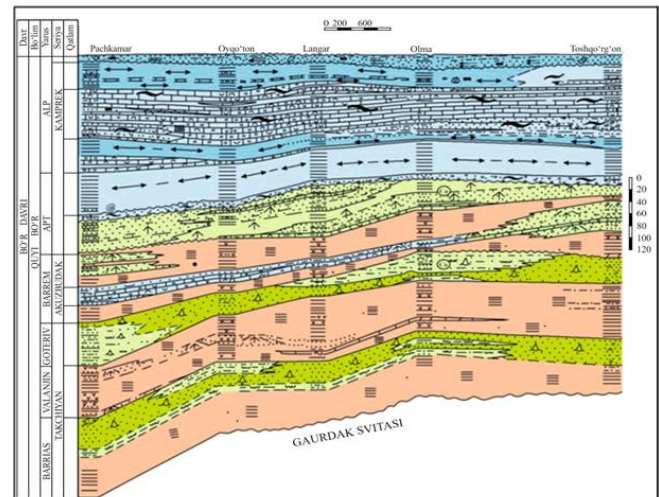
qatlamidagi juda kichik qiyaliklar bilan tavsiflangan tepaliklarini qo'shish mumkin. Bu yerda bo'rdan oldingi va bo'r davridagi sirt (yuza) reliefi mavjud deb taxmin qilish mumkin. Bunday tekislanish yuzalari Yakkabog' tog'larida (Shurasan, Maydanak, Xontaxta maydonlari) ma'lum. Bu yuzalar odatda turli balandliklarda bo'lib, reliefining pog'onali-terrasa tuzilishini aks ettiradi. Bu yerda cho'kindi material yotqiziq holatiga kelgan, bundan oldin u allyuvial oqimlarga qo'shilgan va sezilarli fizik-kimyoviy o'zgarishlarga uchragan bo'lishi mumkin.

Yonbag'ir fatsial kamari cho'kindilari oldingi kamar reliefining mahalliy pasayishlarida yotqizilgan va deyarli saqlanib qolmagan. Ular faqat mayda linzalar va paleozoy jinslari hamda yura ohaktoshlarining o'tkir burchakli brekchiyasimon bo'laklari ko'rinishida aniqlangan. Ushbu holating mavjudligi yura va bo'r cho'kindi to'planishi o'rtasida tanaffus mavjudligidan dalolat beradi, bu ko'tarilmalarda sodir bo'lgan (1-rasm).

Quruqlik tekisliklari fatsiyalari majmuasi
 Yakkabog' tog'larida keng rivojlangan bo'lib, ular karabil, almurod va qiziltosh svitalari kesmasidan tashkil topgan. Fatsiya cho'kindilarining tarqalishi botiqliklarning rivojlanish maydoniga to'g'ri keladi va ehtimol, ular tomonidan nazorat qilinadi, bu mintaqaning eroziya bazisi gradientlari darajasi bo'lib, qalin (o'nlab metr) dag'al (donador) bo'lakli cho'kindilar to'plamlarining shakllanishiga olib keldgan. Ular yaxshi saralanmagan konglomeratlar, shag'alli qumtoshlar, qumtoshlar va rang-barang, odatda qizil-qo'ng'ir rangli qumli alevrolitlardan iborat.

Yelpig'ichsimon-aralash zona. Ushbu zonaning dinamik fatsiyalarining tipik vakillari egilmaning shimoliy qismida, Toshqo'rg'on maydoni kesmalarida (karabil va qiziltosh svitasi hajmida) aniq ajralib turadi, bu yerda ularga saralanmagan har xil toshli konglomeratlar va xarsang toshli brekchiyalar qalinligi to'g'ri keladi (1-rasmga qarang). Qatlamning qalinligi bir necha metrdan dastlabki o'nlab metrgacha o'zgarib turadi. Ko'ndalang kesimi 2-3 sm dan 50 sm gacha bo'lgan dag'al bo'lakli material kvarts, kremniy, turli xil metamorfik slaneslar, kamroq ohaktoshlar, dolomitlar va marmarlar, shuningdek, qizil-qo'ng'ir gillar, alevrolitlar va qumtoshlarning qotishmalaridan iborat. Bo'laklar ko'pincha o'tkir burchakli,

dumaloqlanmagan, kamdan-kam hollarda yarim dumaloqlangan, chetlari yumaloq ko'rinishdan iborat. Sement karbonat-gil-temirli jinslarning rangi qizil-qo'ng'ir. Yotqiziq qatlamsmoq teksturaga ega, ba'zan daryo tipidagi linzasimon, kuchsiz ifodalangan gorizontal, qiyshiq va diagonal yo'nalishga ega.

1-rasm. Pachkamar-Oyqo'ton-Langar-Olma-Toshqo'rg'on chizig'i bo'ylab bo'r davri yotqiziqqlarining litologik-fatsial profili (Tuzuvchi: F.O.Juraev, 2024 y.).

Konglomeratlarda ko'pincha turli donali qumtoshlarning linzalari, qumtosh qatlamlarida esa dag'al bo'lakli jinslarning linzalari qayd etiladi. Bunday linzalarning uzunligi boshlang'ich linzalardan o'nlab metrgacha, qalinligi esa 0,1 dan 2,5 m gacha bo'ladi.

Yelpig'ichsimon-aralash zona janubiy va g'arbiy chekka qismlarida sezilarli darajada shag'al-qum-alevritli litofatsiyalar bilan ifodalanadi.

Yelpig'ichsimon-bo'lakli zona. Ushbu fatsial zona cho'kindilari Yakkasaroy, Langar, G'ilon (karabil, olmurod va qiziltosh svitalari) maydonlari kesimlarida keng tarqalgan. Fatsiyalar bir nechta tog' daryolarining birlashgan konussimon yoyilmalarining shleyfidan iborat bo'lib, ular, ehtimol Paleoqashqadaryo, Paleotanxozdaryo va Paleolangardaryo asosiy o'zanlarini tashkil etgan. Har xil shag'alli konglomeratlar, gravelitlar, har xil donali qumtoshlar va qumlashgan alevrolitlarning qatlamlanishi bilan xarakterlidir. Gravelitlar va qumtoshlar zonadagi tog' jinslarining asosiy turlari hisoblanadi. Donador materiallarni saralanishi juda yomon. Jinslarning rangi qizil-qo'ng'ir, qo'ng'ir-qizil, ba'zi

Qashqadaryo egilmasi va unga tutash JG'HT hududlarida tarqalgan pastki va o'rta aptning kaligrek va qo'ldamish svitalari, o'rta albaning luchak svitasi qumli-karbonatli jinslarida kuzatiladi.

Suv osti deltasi turg'un zonasi tarkibida ko'mirsimon detrit, qo'shimchalar, siderit konkret-siyalari, tub faunasi va qatlamlanishi bo'yicha muskovit tangachalari ko'rinishidagi qo'ng'ir-qizil dog'li yashil gillar bilan ifodalanadi. Cho'kindilar kam qalinlikdagi 0,5-1,5 m va linzasimon qatlamlar ko'rinishida Oqrabot, Pachkamar va boshqa maydonlarda kaligrek svitasi kesimida rivojlangan. G'arbiy yo'nalishda ularning qaliligi ortib boradi.

Laguna fatsial kamari cho'kindilari, asosan barremning laylimkon va machay svitalari hamda berrias-valanjinning olmurud va karabil svitalari kesimida tarqalgan bo'lib, ular turli kattalik va shakldagi yashil dog'lar bilan qizil-jigarrang, olchajigarrang, qizg'ish-qo'ng'ir rangli gipslashgan gillar bilan ifodalanadi. Ularning shakllanishi nisbatan harakatchan gidrodinamik muhitga ega bo'lgan kuchsiz sho'rlangan lagunada sodir bo'lgan.

Gil qatlamlari va pachkalari orasida ko'pincha qalinligi kichik (0,3-5,0 m) och kulrang, yashil-kulrang va ko'kimtir alevrolitlar, mayda donali glaukonitlar va qiya qatlamli qumtoshlar, sayoz suvli havzaga xos mavjlar (ryabi) kuzatiladi. Aftidan, bu jinslar janubi-g'arbdan dengiz suvlarining qisqa muddatli bostirib kelishi (transgressiya) davrida hosil bo'lgan. Tog' jinslarida muhrlangan torinosuella almuradisa, acrummaina, textularia almuradisa kabi dengiz foraminiferalarining mavjudligi ham shundan dalolat beradi [5].

Laguna cho'kindilari neokom kesmasi umumiy hajmining 70-80% ni tashkil qiladi, shimoliy kesmalarda (Shurason maydoni) 40-50% gacha qisqaradi, svitalarning umumiy qalinligi 60-100 m.

Natijalar. Qashqadaryo egilmasida *to'lqin urilma fatsial kamarining* cho'kindilari Yakkasaroy, Sho'ron, Toshqo'rg'on, G'ilon maydonlarining shimoliy kesimlaridagi kundalangtov (barrem), qo'ldamish (apt) va luchak (alb) svitalari, shuningdek charshang'i va oqqapchig'ay svitalari (alb) yotqizilari orasida rivojlangan.

Quyida bo'r davrining kundalangtov va luchak davrlarida dengiz sayozligi sharoitida (suv osti sayozliklarida) organogen (mshanka, korbula,

ustritsa), organogen-detrit va oolitli ohaktoshlar mergellar, ohakli gillar va kulrang polimikt tarkibli qumtoshlar (0,5-2,0 m) qatlamlari bilan shakllangan.

Ohaktoshlarning ayrim qatlamlari, xususan dengiz tipratikanlarining ignalari bo'lgan ustritsa, pelesipod, mshanka faunasining chig'anoqlaridan iborat. Ohaktosh qatlamlarining ustki yuzasida Pachkamar, Igrisu, Kulkamish, Tyubegatan maydonlari, Sherobod-Sariqamish antiklinal tizmasi hududlarida yirik to'lqinsimon ryab belgilari kuzatiladi, ularning qirralari orasidagi masofa 50-60 sm gacha yetadi.

Ohaktoshlarning oolitli strukturasi, mavjlanish belgilari (znaki ryabov), ularning o'lchamlari va tarqalish masshtablaridan qat'iy nazar, dengiz tubi relinefining sayoz-suv urilmali xarakterini va uning suvlarining faol dinamik rejimini ko'rsatadi.

O'rganilayotgan hududning janubiy va o'rta hududlaridagi barrem oolitli ohaktoshlarda ham yirik to'lqinsimon belgilar kuzatilib, ular yaqqol profilga ega va to'lqinsimon qirralari aniq parallel joylashgan (Badaxshon, Yakkasaroy, Langar maydonlari).

Klanseyning boshida (kulqamish vaqti) apt dengizining butun akvatoriyasi sayozlashishni boshdan kechirdi, bu esa yuqorida ko'rsatilgan havza ichidagi sayozliklarning shakllanishiga olib keldi, ularning atrofida qalinligi 0,2 dan 20 m gacha bo'lgan ustritsalarning qalin devorli chig'anoqlarining bo'laklarini o'z ichiga olgan katta bo'lakli kvarts-kremniyli jinslar hosil bo'lgan [4].

To'lqin urilmali qumtoshlar qiyshiq qatlamli linzasimon kesishuvchi, ponasimon, turli yo'nalishli "archasimon" va parsimon morfologiyasi bilan tavsiflanadi. Qiya seriyalarning qalinligi desimetrler va birinchi metrlar bilan o'lchanadi. Qiya qatlamlarning yotish burchaklari, odatda, 20-30° dan oshmaydi va ko'pincha janubi-g'arb va shimoli-sharqqa yo'nalgan bo'ladi. Dengiz akvatoriyasi tomon yo'nalishda to'lqin urilish turi dengiz tubidan oqish turi bilan almashgan.

Shimoliy kesmalarda (G'ilon, Shurason, Shoxshar, Toshqo'rg'on maydonlari) to'lqin urilishini mujassam etgan alb gillari rivojlangan bo'lib, ular kam qalinlikda bo'lib, asta-sekin terrigen qumalevrit materiallari bilan boyib boradi va to'liq

fatsial ravishda ular bilan almashinadi (1-rasmga qarang).

Mazkur kamarga xos choʻkindilar alb va senoman kesimlarida rivojlangan. Fatsial-paleo-geografik sharoit birmuncha oʻzgarishlarga uchragan. Choʻkindi toʻplanish havzasi usuvchan tektonik harakatlarning tez-tez namoyon boʻlishi va dengiz havzasi suv sathining oʻzgarishi natijasida suvlarning dinamik va tuz rejimining tebranuvchi oʻzgarishlarini boshdan kechirgan. Bunda, asosan sherobod davrida (alb va senoman asrlari oraligʻida) dengiz tubining butun maydonida bir vaqtning oʻzida autigen va qayta yotqizilgan glaukonit donalari bilan sezilarli darajada boyitilgan kvarsdala shpati tarkibli saralangan qum va alevrit choʻkindilarining toʻplanishi sodir boʻlgan [4].

Qumtoshlar va alevrolitlar hamma joyda oʻziga xos yashil-kulrang va kulrang-yashil rangli boʻlib, ularning intensivligi ulardagi umumiy glaukonit miqdorining ortishiga bogʻliq. Qumalevritli tarkib, undagi glaukonit choʻkindilarining yuqori miqdori, ularning qalinligi 5-50 m boʻlganda mintaqaviy miqyosda saqlanib qolgan. Choʻkindilarning oʻziga xos xususiyatlaridan yana biri tub-oqish tipidagi mayda bir yoʻnalishli qiyshiq qatlamli tekstura hisoblanadi.

Glaukonitli choʻkindilar (jinslardagi glaukonit miqdori 40 % gacha yetadi) toʻlqin urish kamaridan uncha uzoq boʻlmagan masofada, Langar-Dukonxona-Qorail-Tyubagatan maydonlari oraligʻidagi alb va alb-senoman dengizlarining tub oqimlari taʼsiri sharoitida shakllangan.

Ular oqim bilan doimiy yuvilganligi sababli eng yaxshi kollektorlik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ularning gʻovakligi 21% gacha, oʻtkazuvchanligi 150 millidarsigacha. Neft-gaz geologiyasi sohasida ular X mahsuldor gorizont nomi bilan maʼlum boʻlib, Buxoro-Xiva neftgazli regionining bir qator konlarida (Gazli, Setalontepa konlari va boshqalar) ushbu gorizontda gaz uyumlari topilgan. Bundan tashqari, sanoat va qishloq xoʻjaligi uchun ularning ulkan agroxtom ashyo zaxiralariga ega boʻlgan glaukonitga boyligi katta ahamiyatga ega.

Markaziy tindiruvchi fatsial kamariga charshangʻi (yuqori apt), kallamazar (quyi alb) va oqqapchigʻay (yuqori alb) svitalarining gillari kiradi, ular oʻrta va janubiy hududlarda tarqalgan boʻlib, ular mustaqil pachkalarini (10-30 m) va qalin qatlamlarni (80-130 m) tashkil qiladi. Ularda

doimiy ravishda kam qalinlikdagi (0,05 dan 0,8-1,0 m gacha) organogen va organogen-detritli glaukonitli ohaktoshlarning qatlamchalari va qatlamchalari mavjud.

Gillar va ohaktoshlar tarkibida makro- va mikrofauna qoldiqlari (ammonitlar, pelesipodlar, gastropodlar, braxiopodlar, foraminiferalar, ostrakodalar) va koʻmirga aylangan oʻsimlik detritlari koʻp miqdorda uchraydi. Shuningdek, qoʻngʻir temirtosh (oʻlchami diametri 3-5 dan 70 sm gacha va qalinligi 0,5-15 sm) va karbonatlar (koʻndalang kesimi 20 sm gacha) disk shaklidagi yumaloq zanjirsimon joylashgan konkretsiyalar gil qatlamlari yuzasida qayd etilgan.

Loylar ushlab koʻrilganda yogʻli, qalin va yupqa qatlamli, zich, mayda zarrali (tonkodispersniy) bentonitga oʻxshash. Granulometrik tarkibda ularning 0,001 mm li fraksiyasi 40-60% ni, 0,1-0,01 mm li fraksiyasi esa 0,5 dan 10% gachani tashkil etadi.

Gillarning mineralogik tarkibi montmorillonitli, gidroslyudali va aralash qatlamli. Immersion muhitda gillarning alevritli fraksiyasidagi ulushlari (foizda): kvars – 60 gacha, dala shpatlari – 30 gacha, slyudalar – 5 gacha, gematit-limonit – 30 gacha, pirit – 50 gacha, barit – 20 gacha, glaukonit – 5 gacha, shuningdek epidot, sirkon, granat, sfen, turmalin va rogovaya obmanka – birinchi foizlarda aniqlangan.

Xulosa. Shunday qilib, Qashqadaryo egilmasi quyi boʻr yotqiziqlarining litologik-fatsial zonalligi boʻyicha olib borilgan tadqiqotlar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

- oʻrganilayotgan hududda maydon va stratigrafik jihatdan keng tarqalishi bilan tavsiflangan quyi boʻr yotqiziqlarida terrigen va xemogen-organogen guruhlarning deyarli barcha maʼlum choʻkindi jins turlari: dagʻal va mayda boʻlakli (brekchiyalar, konglomeratlar, gravelitlar, turli donali qumtoshlar, alevrolitlar, pattumlar) jinslardan tortib, gilli va karbonatlargacha uchrashi aniqlangan.

- ularning rangi turli tusdagi qizil, sariq, yashil, oq, kulrang, toʻq kulrang, qoʻngʻir boʻlib, choʻkmalar hosil boʻlish davrida havzada oʻzgaruvchan oksidlanish va tiklanish geokimyoviy va iqlim sharoitlari mavjudligini koʻrsatadi.

- yotqiziqlar bir zaylda quruqlik (togʻosti-yelpigʻichli, tekislik-vodiy, suv usti-delta) va suv-

osti (ko‘l-laguna, dengiz) komplekslariga tegishli. Ulardan birinchisi berrias, valanjina, goteriv va qisman barrem, apt va alba kesimlarida ajralib turadi, ularning umumiy qalinligi shimolda birinchi yuz metrdan janubda bir kilometr gacha yetadi. Ikkinchi kompleks berrias-valanjinda (quyi qarabil, almurod svitalari), barremda (okuzbuloq svitasi), apt, alb va alb-senomanda rivojlangan.

- dengiz fatsiyalari orasida qum-gilli, karbonatli jinslarda va kamdan-kam hollarda bazal konglomerat-gravelitlarda ifodalangan to‘lqin urilishi fatsiyasi jinslari eng ko‘p rivojlangan. Suv osti deltasi fatsiyalari qum-alevritli va gilli yotqiziqalar, markaziy cho‘kindi – gillar, chuqur tubdan oquvchi – glaukonitli qum-alevritli va organogen-detritli jinslar bilan ifodalanadi.

- u yoki bu turdagi cho‘kindi foydali qazilmalarning dinamik fatsiyalar turlari bilan o‘zaro

bog‘liqlik aloqalari aniqlangan. Xususan, neokomning kontinental fatsiyalari bilan Xontaxta, Kulqamish, Langar, Tyubegatan maydonlarida mis, sochma oltin, Toshqo‘rg‘on maydonida kumush va kobalt, Makrid, Qamashi va Dehqonobod maydonlarida qurilish materiallari, shuningdek Yakkasaroy maydonida neft va gaz (apt XII va goteriv XIII mahsuldor gorizontlari) uyumlari mavjudligi aniqlangan. Glaukonitlar (Pachkamar, Karail, Langar, Olma, Kulkamish maydonlari), keramzit va sement xom ashyolariga yaroqli bo‘lgan bentonitsimon gillar (Kan, Pachkamar, Oqmechet maydonlari) hamda kvars-dala shpatli qumlar va alevrolitlar tub-oqimli va markaziy cho‘kindi tinish fatsiyalar bilan bog‘liqligi, shuningdek laguna va suv osti deltasi cho‘kindilariga oid gipsga istibolli maydonlar (Kansay, Langar) aniqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Бабаев А.Г. Литология, палеогеография и нефтегазоносность меловых отложений Западного Узбекистана. Ташкент: АН РУз, 1979. -С. 17.
2. Попов В.И., Макарова С.Д., Филиппов А.А. Руководство по определению осадочных фатсиальных комплексов и методика фатсиально-палеогеографического картирования. -М.: Недра, 1963.
3. Хайитов Н.Ш. Бешкент-Қашқадарё букилмалари майдонларидаги остки бўр ётқизиқларида литологик-стратиграфик тутқиқларнинг шаклланишини лито-фациал жихатдан асослаш // Тошкент, Узбек нефт и газ журналі. 2001, №1. 4-6 б.
4. Шоймуротов Т.Х., Юлдашев Ж.Ю. Особенности формирования и размещения месторождений полезных ископаемых в осадочных породах мезокайнозой Узбекистана // Матер. Межд. конф. «Условия формирования, закономерности размещения и прогнозирования месторождений полезных ископаемых» и Межд. симпозиума «Современные методы исследований перспективы использования включений минералообразующих сред в науке и практике АПИФИС-ИИИ. Ташкент, 2006. -С.94-96.
5. Эгамбердыев М.Э., Ишниязов Д.П., Шоймуротов Т.Х. Текстуриный анализ меловых отложений Южного Узбекистана и его рол в реконструкции каналов транспортировки терригенного материала // Узб. геол.ж., 1992, №1, с.41-52.